

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. ДРАГОМАНОВА

ЛОЦМАН РУСЛАНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 378.14:78 (043.3)

**МЕТОДИКА НАВЧАННЯ НАРОДНОГО СПІВУ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ
В ПРОЦЕСІ ВОКАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ**

13.00.02 – теорія та методика музичного навчання

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

КИЇВ - 2013

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
ПРОВОРОВА Євгенія Михайлівна,
Національний педагогічний університет імені
М.П. Драгоманова, Інститут мистецтв, доцент кафедри
теорії та методики постановки голосу.

Офіційні опоненти: доктор культурології, професор
АНТОНЮК Валентина Геніївна,
Національна музична академія України
імені П.І. Чайковського,
професор кафедри сольного співу;

кандидат педагогічних наук, доцент,
старший науковий співробітник
САДОВЕНКО Світлана Миколаївна,
Український центр культурних досліджень
Міністерства культури України,
заступник директора з науково-технічної роботи.

Захист відбудеться «11» вересня 2013 р. о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.08 у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий «7» серпня 2013 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

А.В. Козир

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Культурне сьогодення, спрямоване на глобалізацію та інформатизацію, в якому національні пріоритети нівелюються, актуалізує зростання потреби суспільства у збереженні та примноженні фольклорної спадщини народнопісенної творчості. Проблема відновлення провідних видів національного музичного мистецтва, зокрема народного співу, в якому віддзеркалюється історичний шлях українського народу, його традиції, духовні цінності та ментальність, зумовлена також тим, що з кожним роком зменшується кількість носіїв автентичної традиції – співаків, які несуть народну пісню від пращів до онуків. Музично-естетичне виховання підростаючого покоління на основі народнопісенних традицій вимагає підготовки нової генерації вчителів музики, здатних втілювати в практику співочу культуру нашого народу, сприяти подальшому її розвитку, пропаганді та презентації перед світом. Відтак, методика навчання народного співу стає домінантою в процесі вокальної підготовки майбутніх учителів музики.

Проблема народного пісенного виконавства відображена в літературних джерелах від найдавніших часів до сьогодення та розглядається в різних аспектах, а саме: від перших презентаторів української співочої традиції («Слово о полку Ігоревім» XII-XIII ст., В. Іванов, К. Квітка, М. Львов, К. Черемський); кобзарства і лірництва (М. Драгоманов, Ф. Колесса, Д. Ревуцький); автентичного гуртового співу (Є. Єфремов, Г. Коропніченко, М. Молдавін, Р. Цапун, О. Шевчук); українського сольного співу (В. Коротя-Ковальська, Р. Кириченко, Н. Матвієнко, Б. Столярчук, Г. Танцюра, В. Харитонова); народного хорового мистецтва (А. Авдієвський, О. Бенч-Шокало, Г. Верьовка, А. Гуменюк, М. Демуцький, О. Кошиць, О. Скопцова). Дослідження специфіки народного вокального мистецтва здійснено в наукових працях відомих вітчизняних (Є. Знаменська, М. Леонтович, М. Лисенко, А. Карпун, І. Колодуб, Л. Яценко) та зарубіжних (І. Земцовський, Н. Калугіна, Н. Мешко, А. Стрельченко, Л. Христиансен, Л. Шаміна) вчених. Окремі аспекти досліджуваної проблеми розкрито в працях з музичної фольклористики (А. Іваницький, С. Грица, Л. Єфремова, М. Хай), вокальної педагогіки (В. Антонюк, Д. Євтушенко, О. Маруфенко, О. Харитонова, Ю. Юцевич), музично-естетичного виховання (Б. Барток, А. Болгарський, В. Верховинець, З. Кодай, Т. Науменко, К. Орф, О. Отіч, Г. Побережна, О. Ростовський, С. Садовенко), фахової підготовки майбутніх учителів музики (Е. Абдуллін, А. Козир, Г. Падалка, Є. Проворова, Г. Стасько).

Проте, проблема навчання народного співу майбутніх учителів музики, її методична розробка й екстраполяція на умови шкільного середовища, залишаючись малодослідженою, ще не отримала належного висвітлення.

Актуальність дослідження підтверджується і низкою суперечностей між:

- високим вокально-естетичним потенціалом народнопісенного виконавства та недостатністю наукового обґрунтування специфіки звукоутворення і відтворення музично-поетичного діалекту в народному співі; співвідношення автентичного виконавства та концертної стилізації народної пісні;

- потребою зростання рівня національної спрямованості освіти та відсутністю необхідної кількості українознавчих осередків при навчальних закладах освіти;

- необхідністю розробки методологічної та теоретико-методичної основи вокальної підготовки майбутніх учителів у народній манері співу та відсутністю навчальних підручників і методичних рекомендацій з навчання народного співу.

Відтак, актуальність проблеми, наявні суперечності, педагогічна значущість, а також недостатнє теоретичне та методичне забезпечення зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: *«Методика навчання народного співу майбутніх учителів музики в процесі вокальної підготовки»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація входить до плану наукових досліджень кафедри теорії та методики музичної освіти, хорового співу і диригування Інституту мистецтв Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова та складає частину наукового напрямку «Зміст, форми і методи фахової підготовки вчителів музики» в аспекті музичної освіти та виховання. Тему дисертації затверджено Вченою радою Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (протокол № 5 від 23.12.2010 р.) та узгоджено Міжвідомчою радою з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні НАПН України (протокол № 3 від 29.03.2011 р.).

Мета дослідження полягає у розробці, теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці методики навчання народного співу майбутніх учителів музики в процесі вокальної підготовки.

Об'єкт дослідження – процес фахової підготовки майбутніх учителів музики.

Предмет дослідження – методика навчання народного співу майбутніх учителів музики в процесі вокальної підготовки.

Відповідно до мети було визначено такі **завдання**:

1. Узагальнити теоретичні підходи щодо проблеми навчання народного співу в Україні на основі аналізу наукової та методичної літератури.
2. Конкретизувати визначення феномену народного співу, охарактеризувати його специфічні ознаки та регіональні особливості.
3. Розробити структуру навчання народного співу майбутніх учителів музики в процесі вокальної підготовки.
4. Обґрунтувати критерії та виявити рівні сформованості народної манери співу майбутніх учителів музики.
5. Здійснити дослідно-експериментальну перевірку розробленої методики навчання народного співу майбутніх учителів музики в процесі вокальної підготовки.

Методологічну основу дослідження становлять: концептуальні положення сучасної філософії освіти України, загальнотеоретичні та методологічні принципи наукового пізнання; концептуальні засади педагогіки, психології, фольклористики щодо народного співу; принципи культуровідповідності і національної спрямованості навчання; положення про зв'язок теорії й практики в процесі вокальної підготовки; принцип комплексного поєднання історичного,

теоретичного та педагогічного підходів до проблеми навчання народного співу; психолого-педагогічні теорії творчого розвитку майбутніх учителів музики в процесі навчання народного співу; сучасні концепції гуманізації освіти.

Теоретичну основу дослідження складають наукові праці з: вокальної методики та педагогіки щодо вимог вокальної підготовки майбутніх учителів музики (В. Антонюк, Д. Аспелунд, Н. Гребенюк, Л. Дмитрієв, Д. Євтушенко, О. Маруфенко, М. Микиша, В. Морозов, Ю. Юцевич та ін.); ґрунтовні дослідження з психології (Л. Виготський, І. Зязюн, Б. Теплов, Л. Куненко, Е. Назайкінський, С. Науменко та ін.); фольклористики та етнології (С. Грица, М. Дмитренко, А. Іваницький, К. Квітка, П. Кононенко та ін.); проблем гуманістичної педагогіки та значення пісенного фольклору у вихованні особистості (А. Авдієвський, А. Болгарський, С. Горбенко, Г. Лозко, Г. Побережна, І. Ржепянська, Ю. Руденко, С. Садовенко, О. Хоружа та ін.); проблем теорії та методики музично-педагогічної освіти, виховання творчої особистості майбутнього вчителя (Е. Абдуллін, А. Козир, О. Олексюк, О. Отич, Г. Падалка, Є. Проворова, О. Ростовський, О. Рудницька, С. Сисоєва, О. Хижна, В. Шульгіна, О. Щолокова та ін.).

Методи дослідження. Для досягнення мети та розв'язання поставлених завдань було використано комплекс методів: *теоретичні* – системно-структурний аналіз (класифікація, систематизація), опрацювання мистецтвознавчої та вокально-методичної літератури з проблеми дослідження; вивчення, порівняння та узагальнення практичного досвіду роботи викладачів народного співу навчальних закладів різних рівнів, що були використані для аналізу дійсного стану досліджуваної проблеми та теоретичного обґрунтування експериментальної методики; *емпіричні* – психолого-педагогічного спостереження, бесіди, анкетування, тестування, педагогічного експерименту (констатувальний, формувальний етапи), метод експертних оцінок, методи математичної статистики, кількісної обробки результатів дослідження – для діагностування рівнів сформованості народної манери співу майбутніх учителів музики та експериментальної перевірки розробленої методики навчання народного співу.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що:

- *вперше* визначено сутність, зміст і структуру навчання народного співу майбутніх учителів музики; обґрунтовано педагогічні умови навчання народного співу майбутніх учителів музики та на їх основі розроблено експериментальну методику; визначено критерії, показники та виявлено рівні сформованості народної манери співу майбутніх учителів музики;

- *конкретизовано* визначення поняття «народний спів», узагальнено його специфічні ознаки та регіональні особливості;

- *удосконалено* підходи щодо використання пісенного фольклору в музично-естетичному вихованні, методи навчання співу майбутніх учителів музики; систему вокально-технічних вправ з формування навичок та специфічних прийомів народної манери співу (фонаційний, імпровізаційний, грудного та мішаного резонування, діалектного співу, народностильового співу, інтерпретаційний); структуру вокальних занять майбутніх учителів музики

(практичні, експедиційні, індивідуальні та ансамблеві форми, концерт-лекція, концерт-презентація тощо);

- *подальшого розвитку* набули науково-теоретичні підходи до визначення феномену народного співу та принципи вокального навчання; система музично-естетичного виховання студентів мистецьких навчальних закладів, що ґрунтується на традиціях народнопісенного виконавства.

Практичне значення дисертаційної роботи визначається ефективністю запропонованої методики навчання народного співу та можливістю впровадження в навчальний процес розроблених методичних рекомендацій, спецкурсу «Народнопісенне виконавство України», практичного матеріалу (розспівки, вправи, фольклорний репертуар), аудіо- та відеоматеріалів. Результати дослідження можуть бути використані у подальших дослідженнях фахової підготовки майбутніх учителів музики, для розробки спецкурсів, написання навчально-методичних посібників та програм з актуальних проблем теорії та методики музичного навчання. Основні положення дослідження впроваджено у навчально-виховний процес Інституту мистецтв Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (довідка № 07-10/744 від 20.03.2013 р.), Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (довідка № 444 від 20.03.2013 р.), Рівненського державного гуманітарного університету (довідка № 62 від 20.03.2013 р.), Сумського державного педагогічного університету імені А. Макаренка (довідка № 444 від 21.03.2013 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дисертації обговорювались та здобули позитивну оцінку на *5 Міжнародних науково-практичних конференціях*: «Діалог культур у просторі полікультурного світу» (Київ, 2012), «Час мистецької освіти» (Харків, 2013), «Діяльність продюсера в культурно-мистецькому просторі ХХІ ст.» (Київ, 2010), «Гуманістичні орієнтири мистецької освіти» (Київ, 2013); міжнародному конкурсі з українознавства для студентів та молодих учених, що проводився Національним науково-дослідним інститутом українознавства (Київ, 2010) та *6 всеукраїнських науково-практичних конференціях*: «Народознавчі студії пам'яті В. Скуратівського» (Київ, 2010, 2012), «Митець і його творчість у просторі сучасної культури», (Суми, 2012), «Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість в умовах європейської інтеграції» (Київ, 2012), «Українська мова вчора, сьогодні, завтра в Україні і світі» (Київ, 2012), «Естрадне та джазове мистецтво в контексті сучасної освіти» (Київ, 2013); Всеукраїнському науково-практичному семінарі «Літня школа аспірантів» (АР Крим, Ялта, 2011); щорічних звітних науково-практичних конференціях Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (Київ, 2009-2013 рр.). Обговорення результатів дослідження відбувалось на засіданнях кафедр теорії та методики постановки голосу, теорії та методики музичної освіти, хорового співу і диригування Інституту мистецтв Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. В експерименті взяло участь 322 майбутніх учителя музики, а також 25 викладачів народного співу навчальних та мистецьких закладів різних рівнів.

Публікації. Основні теоретичні положення та висновки дисертації висвітлено у 15 одноосібних публікаціях, з них 5 – у спеціалізованих фахових виданнях України з педагогіки, 2 – у міжнародних наукових виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (270 найменувань, з них – 12 іноземними мовами). Обсяг дисертації – 247 сторінок, з них 171 – основного тексту. Робота містить 20 таблиць, схему та рисунок, що разом з додатками становить 50 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** розкрито стан розробленості наукової проблеми, обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено категоріально-понятійний апарат – об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження, охарактеризовано теоретичні і методологічні засади, висвітлено наукову новизну, теоретичне та практичне значення роботи, наведено відомості про апробацію та впровадження її результатів у педагогічну практику.

У **першому розділі** – *«Науково-теоретичні основи навчання народного співу як складової вокальної підготовки майбутніх учителів музики»* – проаналізовано наукові підходи щодо визначення сутності понять «народний спів», «народна манера співу», «вокальна підготовка»; розглянуто історичні періоди становлення українського народного співу; досліджено методичні принципи навчання народного співу в різних мистецьких та музично-педагогічних вищих навчальних закладах України з позицій їх впливу на особливості вокальної підготовки майбутніх учителів музики в народній манері співу.

Теоретичний аналіз наукових джерел з питань історії українського вокального мистецтва України (В. Антонюк, О. Бенч-Шокало, В. Іванов, І. Колодуб, М. Лисенко, М. Львов, Д. Ревуцький, О. Скопцова та ін.) дозволив визначити основні періоди становлення та розвитку українського народного співу, а саме: язичницький, християнський, козацька доба, період професіоналізації народного співу, сучасний етап.

Зародження народнопісенних виконавських традицій в Україні відбувалось в добу язичництва (до X ст.) та пов'язане з культовою, релігійною, календарною обрядовістю. Особливості народного співу цієї доби відзначались ігровим синкретизмом, використанням вигуків, напружених тембрів, імпровізаційного розспіву мелодій, що залежало від місця побутування та функцій народних пісень. З прийняттям християнства (988 р.) змінюється тематика фольклору, а також специфіка виконавської манери. У побуті набувають поширення народні пісні духовного змісту, серед яких: молитви, плачі, релігійно-обрядові (колядки, щедрівки, пасхальні тощо), що вплинуло на взаємопроникнення народного і церковного співу. Зокрема, перші руські співці – «гудці», «сварці», «скоморохи», «празднословці» у виконавській манері вміло поєднували характерні ознаки фольклорного співу (вигуки, імпровізаційність, розмовність тощо) та засоби духовно-молитовної традиції.

Підкреслено, що кобзарство та лірництво – важливий етап у становленні українського народного співу в козацьку добу (XV-XVI ст.), оскільки зумовив появу нової системи співацьких прийомів: ретардація, імпровізаційність у відтворенні мотив-формул, епічність, «спадання» голосу з висхідними стрибками, речитативність, «голосільний» верхній мотив, зачин з викрику тощо. Поєднання інструментально-вокальної, виконавсько-просвітницької та професійно-викладацької діяльності кобзарів-лірників сприяло активності процесу професіоналізації народного співу в межах музичних цехів, січових співацьких шкіл, братств та формування основних кобзарських шкіл України.

Розвиток народнопісенного виконавства України XVIII-XIX ст. характеризується появою і діяльністю перших співочих капел та музичних шкіл, а також професіоналізацією народного хорового виконавства. Професійне народнопісенне виконавство XX-XXI ст. розглядається з позицій сольних та колективних його форм. Аналіз творчості представників сольного народного співу (Н. Матвієнко, Д. Чекур, М. Миколайчук, У. Кот, Р. Кириченко та ін.), колективного народного виконавства (гурти, науково-етнографічні ансамблі «Древо», «Божичі», «Джерело», хори – Національний Академічний Заслужений український народний хор імені Г. Верьовки, Черкаський Академічний Заслужений народний хор, Заслужений Академічний Закарпатський народний хор тощо) дозволив виявити сучасні тенденції народної співочої традиції: індивідуальність артистичного образу, пошук інтерпретаційних варіантів виконання твору, дотримання регіонального принципу в репертуарі та виконавській манері, стилізація фольклору тощо.

На основі аналізу музично-педагогічних (В. Антонюк, Л. Дмитрієв, Н. Дрожжина, Д. Євтушенко, О. Маруфенко, М. Микиша, Л. Шаміна та ін.), мистецтвознавчих (К. Квітка, Ф. Колесса, С. Грица, А. Іваницький, Л. Яценко та ін.) праць було здійснено порівняльну характеристику народної, академічної та естрадної манер співу, виявлено відмінності в особливостях звукоутворення, резонування та інтонування, з'ясовано регіональні ознаки українського народного співу. У ході дослідження конкретизовано поняття «народного співу» як *особливого виду вокального мистецтва, що ґрунтується на традиції фольклорного виконавства та має такі ознаки: традиційність; автентичність побутування; індивідуальні та колективні начала; варіативність та імпровізаційність; взаємозв'язок з народною мовою і діалектом (словесне першоначало); специфічне звуковидобування («розмовність», «відкритість» звука, нейтральне положення гортані); насичене грудне резонування; різноманітність типів звучання голосу (горлове, мікстове, фальцетне тощо); особливий тембровий колорит народного голосу; своєрідна класифікація народних голосів, локально-регіональна різноманітність мовно-пісенних діалектів, комплекс специфічних народноспівацьких прийомів («з'їзди», «під'їзди» до звука, «мелізматичний спів», глісандо, словообрив, редуція, «огласовка» тощо).*

Узагальнення сутності феномену «народний спів» та аналіз сучасних методик навчання народного співу в різних мистецьких закладах України дозволило визначити *особливості вокальної підготовки* майбутніх учителів

музики в народній манері співу, які полягають у: вивченні автентичних зразків українського фольклору, формуванні імітаційних умінь, ладового чуття та імпровізаційних навичок щодо відтворення специфічних прийомів народного співу; опануванні знаннями з основ теорії та історії народнопісенного виконавства України; формуванні аналітичного мислення в опрацюванні видових та жанрових особливостей народнопісенного виконавства і музичного фольклору; розвитку вокально-педагогічного слуху; методичній підготовці майбутнього вчителя музики до роботи з народними голосами.

Таким чином, проведений науково-теоретичний аналіз дозволив констатувати, що навчання народного співу є важливою складовою вокальної підготовки майбутніх учителів музики, що ґрунтується на традиції фольклорного виконавства, його локально-регіональній своєрідності, специфічній системі виконавських та виражальних прийомів, застосування яких уможливорює підвищення ефективності фахової підготовки майбутніх учителів музики.

У **другому розділі** – «Обґрунтування методики навчання народного співу майбутніх учителів музики» – проаналізовано специфічні прийоми, засоби та форми навчання народного співу студентів інститутів мистецтв; визначено структуру та педагогічні умови навчання народного співу майбутніх учителів музики в процесі вокальної підготовки.

У результаті детального вивчення особливостей української народно-виконавської традиції (В. Антонюк, О. Бенч-Шокало, А. Гуменюк, А. Іваницький, О. Шевчук та ін.), аналізу методик навчання народного співу (Ж. Кривенко, Н. Матвієнко, Н. Мешко, С. Садовенко, В. Федонюк, Л. Шаміна та ін.) з'ясовано основні прийоми народного співу: фонаційний, грудного та мішаного резонування, діалектного співу, імпровізаційний, інтерпретаційний, народностильового співу. Відповідно до них основними засобами навчання народного співу визначено: впровадження вокально-творчих вправ на розвиток навичок та вмінь щодо особливостей відтворення народної манери співу (звукоутворення, дихання, передачі діалекту тощо); використання різножанрового фольклорного репертуару; застосування технічних засобів (аудіо- та відеозаписів народного пісенного виконавства).

Аналіз понятійно-термінологічного апарату дослідження дозволив визначити *структуру навчання народного співу* майбутніх учителів музики у процесі вокальної підготовки як єдність мотиваційно-ціннісного, когнітивно-фольклористичного, емоційно-вольового, творчо-особистісного та вокально-діяльнісного компонентів, що забезпечують цілеспрямованість, цілісність, ефективність та результативність дій щодо досягнення поставлених цілей у навчанні народного співу.

Так, *мотиваційно-ціннісний компонент* слугує спонукальним чинником активізації навчання народного співу майбутнього вчителя музики та забезпечує позитивну спрямованість його вокальної підготовки на опанування народнопісенним виконавством та формування педагогічних і духовно-естетичних цінностей. *Когнітивно-фольклористичний компонент* передбачає засвоєння спеціальних знань, вокально-педагогічних умінь, що стосуються майбутньої фахової діяльності, виконавських навичок та обізнаності з музичним

фольклором і народнопісними жанрами. *Емоційно-вольовий компонент* включає почуття, вольові процеси, що забезпечують успішний перебіг і результативність навчання народного співу майбутніх учителів музики, емоційне співпереживання та саморегуляцію у вокально-виконавській та педагогічній діяльності. *Творчо-особистісний компонент* передбачає творчу спрямованість особистості, розвиненість творчого мислення, здібностей (педагогічних, вокально-виконавських) та якостей (харизма, артистизм тощо), а також духовно-естетичний світогляд майбутнього вчителя музики. *Вокально-діяльнісний компонент* є провідним функціональним чинником, що зумовлює високу результативність навчання народного співу в процесі вокальної підготовки майбутніх учителів музики, сприяє подальшій роботі над музично-естетичним вихованням школярів: його головними елементами виступають володіння технічними навичками, знаннями особливостей народнопісенного виконавства України; набуття досвіду практичної роботи з народними голосами.

Відповідно до компонентної структури навчання народного співу майбутніх учителів музики розроблено критерії і показники сформованості народної манери співу: *міра сформованості спонукальних мотивів до опанування народнопісенною культурою та естетично-ціннісних орієнтацій* (мотиваційно-ціннісний компонент), показники – наявність інтересу до народнопісенної культури; сформованість потреби до вокально-педагогічної діяльності; розвиненість художньо-естетичних смаків та ідеалів; *ступінь теоретичної підготовки та обізнаності щодо вокального мистецтва та музичного фольклору* (когнітивно-фольклористичний компонент), показники – обізнаність у галузі музичного фольклору та народнопісенного виконавства України; системність, достатність і гнучкість знань щодо функціонування та будови співацького апарату, особливостей звукоутворення та прийомів народного співу; вміння аналізувати діалектичні особливості регіональних співочих стилів України; *міра здатності до емоційного співпереживання мистецьких образів та саморегуляції у вокально-виконавській та педагогічній діяльності* (емоційно-вольовий компонент), показники – наполегливість та відповідальність у прагненні до оволодіння народнопісенною культурою; наявність вміння передавати емоційну інтонацію в різних жанрах народних пісень; саморегуляція власного емоційного стану, вияв волі під час концертного виступу та педагогічної діяльності; *міра творчої спрямованості особистості, творчого мислення та здібностей* (творчо-особистісний компонент), показники – вияв образного мислення та творчої ініціативи під час опанування народнопісенною культурою; здатність самостійно підбирати фольклорний репертуар для здійснення педагогічної, виконавської та музично-просвітницької діяльності; вміння імпровізувати та створювати інтерпретаторську концепцію музичного твору; володіння виконавсько-педагогічним артистизмом; *ступінь оволодіння практичними вокальними навичками, прийомами народного співу та міра готовності до концертно-просвітницької діяльності* (вокально-діяльнісний компонент), показники – наявність практичних вокальних вмінь та навичок, прийомів народного співу; уміння створювати власну виконавську інтерпретацію народних пісень; наявність досвіду концертно-просвітницької діяльності, індивідуального артистичного

образу; розуміння своєї місії та відповідальності як виконавця народних пісень та вчителя музики.

У процесі аналізу особливостей вокальної підготовки майбутніх учителів музики розроблено *педагогічні умови* підвищення ефективності навчання народного співу, а саме: спрямованість тематики вокальних і лекційних занять на вивчення особливостей народнопісенного виконавства України; спонукання студентів до самовдосконалення та розширення вокального репертуару через участь у фольклорних експедиціях; послідовне формування вмінь і навичок, специфічних прийомів народного співу; залучення студентів до концертно-просвітницької діяльності; систематичне ознайомлення з аудіо- та відеозаписами кращих зразків народнопісенного виконавства; розроблення й запровадження ефективних методик психолого-педагогічного діагностування рівнів сформованості народної манери співу майбутніх учителів музики; забезпечення діалогової взаємодії, сприятливого навчального середовища та індивідуального підходу в процесі вокальної підготовки майбутніх учителів музики.

У **третьому розділі** – «*Дослідно-експериментальна робота з методики навчання народного співу майбутніх учителів музики*» – здійснено констатувальний експеримент для з'ясування рівнів сформованості народної манери співу майбутніх учителів музики в процесі вокальної підготовки; обґрунтовано методику навчання народного співу майбутніх учителів музики; викладено зміст та хід формувального експерименту; проаналізовано результати експериментальної роботи.

З метою визначення рівнів сформованості теоретичних та практичних знань з народного виконавства, зорієнтованості студентів на навчання народного співу було здійснено анкетування серед 322 студентів III-V курсів музично-педагогічних факультетів вищих навчальних закладів України. У процесі опрацювання анкетних даних було з'ясовано, що проблема навчання народного співу є актуальною для майбутніх учителів музики, проте, здебільшого переважає недостатній рівень уявлень та знань щодо народного співу і лише часткове володіння прийомами народної виконавської манери у студентів.

У констатувальному експерименті застосовано комплекс діагностичних методів (психолого-педагогічне спостереження, анкетування, тестування, метод експертних оцінок та ін.), які дозволили визначити рівні сформованості народної манери співу майбутніх учителів музики, а саме: *низький рівень* характеризувався відсутністю мотивації до опанування народнопісенною культурою України, елементарною теоретичною підготовкою щодо вокального мистецтва та музичного фольклору; нездатністю до емоційного співпереживання та саморегуляції у вокально-виконавській та педагогічній діяльності; відсутністю творчої спрямованості особистості та недостатнім рівнем сформованості творчого мислення, здібностей і якостей; фрагментарним володінням практичними вокальними навичками, прийомами народного співу та неготовністю до концертно-просвітницької діяльності; *середній рівень* відзначався усвідомленістю спонукальних мотивів опанування народнопісенною культурою України, достатньою теоретичною підготовкою щодо вокального мистецтва та музичного фольклору; частковою здатністю до емоційного співпереживання та саморегуляції

у вокально-виконавській та педагогічній діяльності; здатністю до творчої спрямованості особистості та достатнім рівнем сформованості творчого мислення, здібностей і якостей; фрагментарним володінням практичними вокальними навичками, прийомами народного співу та здатністю до концертно-просвітницької діяльності; *високий рівень* характеризувався усвідомленою та аргументованою мотивацією щодо опанування народнопісенною культурою України; ґрунтовною теоретичною підготовкою щодо вокального мистецтва та музичного фольклору; високою здатністю до емоційного співпереживання та саморегуляції у вокально-виконавській та педагогічній діяльності; творчою спрямованістю особистості та високим рівнем сформованості творчого мислення, здібностей і якостей; володінням практичними вокальними навичками, прийомами народного співу та готовністю до концертно-просвітницької діяльності.

Ретельний аналіз результатів констатувального експерименту дає підстави стверджувати, що проблема навчання народного співу є актуальною для майбутніх учителів музики, адже більшість опитаних студентів пов'язують рівень сформованості народної манери співу з ефективністю музично-естетичного виховання школярів. Так, за даними констатувального експерименту, високим рівнем сформованості народної манери співу не володів жоден студент, середнім – 55,3%, та низьким – 44,7% респондентів.

Виявлені у ході констатувального експерименту рівні сформованості народної манери співу майбутніх учителів музики сприяли виокремленню найдоцільніших напрямків та методів навчання народного співу та дали змогу визначити основні положення експериментальної методики, яку складають:

- концептуальна основа, що ґрунтується на створенні індивідуальної освітньої стратегії;
- змістова частина: цілі формування, зміст кожного з етапів;
- процесуальна частина: організація навчально-виховного процесу, методи і форми навчання народного співу, специфічні народно-виконавські прийоми і засоби, ефективний процес взаємодії викладача і студента.

Впровадження авторської методики навчання народного співу проводилось в три етапи в ході формування експерименту.

Перший етап – базовий. Метою цього етапу було формування у студентів узагальненої смислової установки на вироблення знань та вмінь щодо народного співу, надання знань з історії народнопісенного виконавства, поглиблення знань з методики музичного виховання та вокального навчання, оволодіння навичками аналізу фольклорних пісенних зразків різних регіонів України.

Зазначена мета вимагала застосування загальнонавчаних методів (пояснення, заохочення, самостійного опрацювання літератури, структуризації музично-педагогічної інформації, активних методів навчання, асоціативного мислення, слухового аналізу), а також авторських методів: моделювання імпровізаційних варіантів виконання, «створення ситуації «народного життя» пісні», що були використані в процесі освоєння студентами спецкурсу «Народнопісенне виконавство України» та під час занять з постановки голосу. Вказані методи забезпечували інтеграцію музично-педагогічних дисциплін та

предметів естетичного циклу, інтенсифікацію процесу вокального навчання, а також сприяли створенню кожним студентом індивідуальної освітньої стратегії.

Даний етап містив низку блоків, зокрема: теоретичний (під час лекційних занять); практичний (застосування активних методів навчання під час практичних занять); фольклористичний (під час занять із постановки голосу).

Другий етап – поглиблюючий – спрямований на розвиток музичних здібностей (вокальних, педагогічних), професійних якостей майбутніх учителів музики. Основними формами цього етапу були групові, практичні та індивідуальні заняття, лекції, семінари, виконавська та педагогічна практика, колективне прослуховування аудіо- та відеозаписів народнопісенного виконавства, фольклорно-експедиційна робота, відвідування концертів. На цьому етапі було застосовано такі методи: діагностування та формування навичок і знань щодо народного співу; аналізу змісту різножанрових народнопісенних творів; методи вокальних вправ; інсценування народної пісні, імітації, відтворення діалекту та специфічних прийомів народної манери співу, виконавської імпровізації, а також авторських методів. Зокрема, метод «співставлення автентичного виконання та сценічної інтерпретації народної пісні» передбачав порівняння особливостей співочої традиції в двох просторах її існування: в автентичному середовищі та в концертному – під час фольклорних експедицій, занять з постановки голосу, лекційних, семінарських занять, слухання аудіо- та відеозаписів зразків народнопісенного виконавства, відвідування концертів та у власній виконавській практиці студентів.

Даний етап складався з таких блоків: теоретичний – опанування знаннями з історії народнопісенного виконавства України (під час опрацювання відповідних тем спецкурсу та самостійної роботи); практичний – створення власної інтерпретації народної пісні (під час занять з постановки голосу та практичних занять зі спецкурсу); фольклористичний – вивчення фольклорних зразків регіональних співочих стилів України (під час фольклорних експедицій та занять з постановки голосу). Зокрема, для формування виконавсько-педагогічного артистизму майбутніх учителів музики в процесі вокальної практики та слухання аудіозаписів зразків народнопісенного виконавства широко застосовувався авторський метод «наочно-тембрової ілюстрації», що був спрямований на розвиток художньо-образного мислення, вміння користуватись тембральними відтінками народного голосу (для передачі різних художніх образів народнопісенних творів, співу-гри відповідних персонажів: зайчика, дівчинки, матері тощо – в дитячому фольклорі).

Третій етап – закріплюючий, спрямований на вирішення проблеми застосування набутих знань, умінь та навичок під час вокально-педагогічної практики та концертно-просвітницької діяльності, складався з трьох блоків:

- аналітичного (методи самоаналізу, аналізу досвіду роботи викладачів народного співу та виконавців фольклору, аналізу фольклорних зразків регіональних співочих стилів України, ведення щоденника занять із народного вокалу);

- практичного (методи розшифровки музичного матеріалу, транскрипції тексту, вокальні методи щодо відтворення специфічних прийомів народної манери співу);

- фольклорно-інтерпретаційного (методи моделювання народно-виконавських варіантів, створення ситуації «народного життя» пісні, методи спільного імпровізаційного музикування, ескізного охоплення музичних творів, сценічна інтерпретація народної пісні).

У процесі реалізації третього етапу формувального експерименту, окрім загальнонавчаних методів, широко застосовувались спеціально розроблені авторські методи, як: «створення ситуації «народного життя» пісні» (полягає у розвитку художньо-асоціативних уявлень, усвідомленні реальних умов побутування народної пісні та передачі атмосфери свята, сімейного затишку тощо); «сценічна інтерпретація народної пісні» (передбачає самостійний пошук варіантів концертного виконання твору, створення оригінальних інструментальних аранжувань, художньо-виконавську імпровізацію).

Аналіз експериментальних даних підтверджує ефективність методики навчання народного співу, оскільки вона сприяє позитивному ставленню до оволодіння народнопісенною культурою України, забезпечує теоретичну та практичну підготовку з народного співу, сприяє формуванню професійних якостей та музичних здібностей особистості, допомагає опанувати засобами народнопісенного виконавства, набути методичних знань майбутнім учителям музики для подальшої навчально-виховної роботи зі школярами. Зокрема, кількість студентів ЕГ на високому рівні сформованості народної манери співу після впровадження авторської експериментальної методики становить 25,8 %; на середньому – 65,5 %, на низькому – 8,7 % (порівняння отриманих експериментальних даних подано у табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка сформованості народної манери співу у майбутніх учителів музики в процесі вокальної підготовки

Групи	Рівні володіння народною манерою співу					
	Низький рівень		Середній рівень		Високий рівень	
	абс.	%	абс.	%	абс.	%
Констатувальний експеримент						
КГ	70	43,8	91	56,2	–	–
ЕГ	72	44,7	89	55,3	–	–
Формувальний експеримент						
КГ	67	41,6	94	58,4	–	–
ЕГ	14	8,7	105	65,5	42	25,8

Порівняння результатів КГ та ЕГ до та після впровадження експериментальної методики навчання народного співу свідчать про ефективність запропонованої методики та проведеного експерименту.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні наведено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення проблеми навчання народного співу майбутнього вчителя музики в процесі вокальної підготовки; розкрито сутність, структуру та комплекс педагогічних заходів для забезпечення ефективності навчання народного співу в процесі вокальної підготовки майбутніх учителів музики.

Проведене дослідження дало можливість зробити висновки відповідно до поставлених завдань.

1. Аналіз наукової та методичної літератури засвідчив, що для розв'язання проблеми навчання народного співу сформовано значні теоретико-методологічні передумови. Попри значну кількість існуючих наукових праць, проблема навчання народного співу, не знайшовши свого послідовного відображення, залишається малодослідженою, а саме: відсутня методична система вокального навчання з урахуванням специфіки народного співу; значущість потенціалу народнопісенного виконавства в процесі музично-естетичного виховання та в контексті збереження і популяризації національної культури розкрито частково, що підтверджує актуальність теми дослідження.

2. Народний спів визначено як особливий вид вокального мистецтва, що ґрунтується на традиції фольклорного виконавства та має такі ознаки: традиційність; автентичність побутування; індивідуальні та колективні начала; варіативність та імпровізаційність; взаємозв'язок з народною мовою і діалектом (словесне першоначало); специфічне звуковидобування («розмовність», «відкритість» звука, нейтральне положення гортані); насичене грудне резонування; різноманітність типів звучання голосу (горлове, мікстове, фальцетне тощо); особливий тембровий колорит народного голосу; своєрідна класифікація народних голосів, локально-регіональна різноманітність мовно-пісенних діалектів, комплекс специфічних народноспівацьких прийомів. Класифіковано народний спів за: регіональними стилями (подільський, волинський, поліський, степовий, карпатський, лемківський, галицький, наддністрянський, південно-український, слобожанський); вокально-тембровою традицією (подільсько-лівобережна, західне Поділля і Галичина, ліве Подністров'я); стильовими ознаками виконавської манери (автентичний, народно-академічний, народно-естрадний).

3. Структура навчання народного співу майбутніх учителів музики в процесі вокальної підготовки визначена, як єдність п'яти *компонентів*: *мотиваційно-ціннісного* (потреба до вокально-педагогічної діяльності, естетично-ціннісні орієнтації), *когнітивно-фольклористичного* (знання в галузі музичного фольклору, навички народного співу, педагогічне мислення), *емоційно-вольового* (саморегуляція у вокально-виконавській та педагогічній діяльності), *творчо-особистісного* (творча спрямованість особистості, мислення, здібності та якості), *вокально-діяльнісного* (практичні вокальні вміння, методичні прийоми, досвід концертно-просвітницької діяльності), що забезпечують цілеспрямованість, цілісність, ефективність та результативність дій щодо досягнення поставлених цілей навчання народного співу.

4. У дисертації теоретично обґрунтовано критерії сформованості народної манери співу майбутніх учителів музики, а саме: міра сформованості спонукальних мотивів до опанування народнопісенною культурою та естетично-ціннісних орієнтацій (мотиваційно-ціннісний компонент); ступінь теоретичної підготовки та обізнаності щодо вокального мистецтва та музичного фольклору (когнітивно-фольклористичний компонент); міра здатності до емоційного співпереживання мистецьких образів та саморегуляції у вокально-виконавській та педагогічній діяльності (емоційно-вольовий компонент); міра творчої спрямованості особистості, творчого мислення та здібностей (творчо-особистісний компонент); ступінь оволодіння практичними вокальними навичками, прийомами народного співу та міра готовності до концертно-просвітницької діяльності (вокально-діяльнісний компонент). Розроблені критерії дозволили діагностувати рівні сформованості народної манери співу майбутніх учителів музики – низький, середній та високий.

5. Поетапне впровадження розробленої авторської методики навчання народного співу майбутніх учителів музики (базовий, поглиблюючий та закріплюючий етапи) дозволило спрямувати хід формувального експерименту на підвищення ефективності навчання народного співу майбутніх учителів музики в процесі вокальної підготовки відповідно до її структури. На практиці підтверджено доцільність застосування спеціальних форм (практичні, експедиційні, індивідуальні та ансамблеві, концерт-лекція, концерт-презентація), методів (моделювання імпровізаційних варіантів виконання, імітація, відтворення діалекту та специфічних прийомів народної манери співу, аналіз та розшифровка фольклорних зразків регіональних співочих стилів України, усвідомлення змісту різножанрових творів, ескізного охоплення музичних творів тощо; авторських методів – «створення ситуації «народного життя» пісні», «сценічна інтерпретація народної пісні», «наочно-темброва ілюстрація», моделювання імпровізаційних варіантів виконання, «співставлення автентичного виконання та сценічної інтерпретації народної пісні»), прийомів (фонаційний, імпровізаційний, грудного та мішаного резонування, діалектного співу, інтерпретації, народностильового співу) та засобів (впровадження вокально-творчих вправ, використання різножанрового фольклорного репертуару; застосування аудіо- та відеозаписів народнопісенного виконавства) навчання народного співу майбутніх учителів музики, що сприяли досягненню мети і завдань кожного з етапів експериментальної роботи.

7. Результати формувального експерименту дали змогу констатувати суттєві позитивні зміни у рівнях сформованості народної манери співу майбутніх учителів музики, зокрема, прикінцевий зріз показав, що в експериментальній групі низький рівень становив лише 8,7% (натомість, у КГ – 41,6%), середній – 65,5% (КГ – 58,4%), високий – 25,8% (КГ – 0%), що підтверджує ефективність запропонованої методики навчання народного співу.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів розглянутої проблеми та засвідчує необхідність наукового пошуку за напрямками: розробки інноваційних методів навчання народного співу, технології фото- та відеофіксації процесу фонації в народному співі; концертно-виконавської інтерпретації пісенного

фольклору; дослідження специфіки регіональних особливостей українського народного співу, його взаємодії з традиційним виконавством інших народів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Лоцман Р. О. Основні принципи навчання народного співу в класі Ніни Матвієнко / Р.О. Лоцман // Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки». Науковий журнал. № 20 (233). – Черкаси, 2012. – С. 44-49.
2. Лоцман Р.О. Особливості мовно-музичного діалекту Рівненського Полісся на прикладі обрядової пісні «Уберемо куста» (с. Сварицевичі Рівненської області) / Р.О. Лоцман // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія № 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи: [зб. наук. праць]. – К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. – Вип. 36. – С.152-158.
3. Лоцман Р.О. Формування народної манери співу майбутніх учителів музики в процесі вокальної підготовки / Р.О. Лоцман // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер.: Педагогіка і психологія: [Зб. статей]. – Ялта : РВВ КГУ, 2013. – Вип. 39. – Ч. 1. – С. 279-284.
4. Лоцман Р. О. Українська народнопісенна культура як засіб формування національної самосвідомості майбутнього вчителя музики / Р.О. Лоцман // Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки. Науковий журнал. №23 (276) – Черкаси, 2013. – С. 55-59.
5. Лоцман Р.О. Характеристика українського фольклору як засобу розвитку вокальних здібностей молодших школярів / Р.О. Лоцман // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти: Збірник наукових праць / Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Гуманістичні орієнтири мистецької освіти», 25-27 квітня 2013 року. – Вип. 14 (19). – К. : НПУ, 2013. – С. 165-169.
6. Лоцман Р.А. Подобные и отличительные черты исполнительских манер пения народнопесенного фольклора Украины и России / Р.А. Лоцман // Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов, №3 (81) / Гл. ред. Иванов В.В. – Курск, 2013. – С. 146-148.
7. Лоцман Р.А. Этнопедагогический подход в вокальной подготовке будущих учителей музыки / Р.А. Лоцман // Журнал «Альманах современной науки и образования», №4 (71). – Тамбов : Грамота, 2013. – С. 121-122.
8. Лоцман Р.О. Кобзарське виконавство в контексті становлення та розвитку професійного народного співу в Україні / Р.О. Лоцман // Українознавство. Науковий, громадсько-політичний, культурно-мистецький, релігійно-філософський, педагогічний журнал. №1 (46) – К. : ННДІУ, 2013. – С. 119-121.
9. Лоцман Р. О. Сучасний стан українського народнопісенного виконавства (автентичні та професійні сольні виконавці української народної пісні) / Р.О. Лоцман // Народознавчі студії пам'яті В. Т. Скуратівського «Традиційна культура українського народу в ХХІ столітті: стан та перспективи

розвитку, проблеми державної підтримки»: Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції та методичні рекомендації, Київ, 21-22 жовтня 2010. – К. : ТОВ Видавництво «Сталь», 2010. – С. 183-191.

10. Лоцман Р.О. Становлення та творчий розвиток українського співака з продюсером та без нього. / Р.О. Лоцман // Діяльність продюсера в культурно-мистецькому просторі XXI століття: Зб. матеріалів Міжнародної наук.-практ. конф., Київ, 2 грудня 2010. – К. : НАККІМ, 2011. – С. 106-111.

11. Лоцман Р.О. Постать Раїси Кириченко в контексті української народнопісенної культури / Р.О. Лоцман // Митець і його творчість у просторі сучасної культури: Матеріали науково-методичної конференції, 7-8 червня 2012 року. – Суми : ТОВ «ТД «Папірус», 2012. – С. 68-71.

12. Лоцман Р. О. Особливості використання специфічних прийомів народної манери співу у фольк-опері Євгена Станковича «Цвіт папороті» (у виконанні Національного Академічного українського народного хору імені Г.Верьовки) / Р.О. Лоцман // Народознавчі студії пам'яті В. Т. Скуратівського: зб. наук. праць [редкол.: С. М. Садовенко – голова редкол., відп. за вип.; З. О.Босик – упор., відп. ред.], Київ, 23-24 жовтня 2012. – К. : НАККІМ, 2012. – С. 212-220.

13. Лоцман Р. О. Виховний потенціал музично-педагогічної діяльності Анатолія Авдієвського у фаховому становленні майбутніх учителів музики / Р.О. Лоцман // Час мистецької освіти: зб. наук. праць I Міжнародної наук.-практ. конф., 11-12 квітня 2013 р. / [за заг. ред. доктора пед. наук, проф. Т.А. Смирнової]. – Харків : ХНПУ імені Г.С. Сковороди, «Федорко», 2013. – С. 205-210.

14. Лоцман Р. О. Народнопісенне виконавство України: [програма спецкурсу] / Р.О. Лоцман. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – 22 с.

15. Лоцман Р.О. Три зерна любові – у слові: [зб. пісень, віршів та наук. статей]. – Корсунь-Шевченківський : Корсунський видавничий дім «Всесвіт», 2013. – 120 с.

АНОТАЦІЇ

Лоцман Р.О. Методика навчання народного співу майбутніх учителів музики в процесі вокальної підготовки. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика музичного навчання. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – Київ, 2013.

Дисертацію присвячено проблемі навчання народного співу майбутніх учителів музики в процесі вокальної підготовки. У дослідженні розкрито сутність, структуру, педагогічні умови навчання народного співу, науково обґрунтовано й експериментально перевірено методику навчання народного співу майбутніх учителів музики в процесі вокальної підготовки.

Народний спів визначено як особливий вид вокального мистецтва, що заснований на традиції фольклорного виконавства та має такі ознаки: етнічна і національна самобутність, взаємозв'язок з мовним діалектом, специфічна система виконавських засобів та прийомів, локально-регіональна своєрідність мовно-

пісенних діалектів, тембральні особливості народних голосів. Досліджено особливості вокальної підготовки майбутніх вчителів музики в народній манері співу, що полягають у вивченні автентичних зразків українського фольклору, формуванні імітаційних вмінь щодо відтворення специфічних прийомів та засобів народного співу; опануванні знаннями з основ теорії та історії народнопісенного виконавства України; формуванні аналітичного мислення в опрацюванні видових та жанрових особливостей народнопісенного виконавства і музичного фольклору; розвитку ладового чуття та імпровізаційних здібностей вокальної майстерності.

Встановлено критерії, показники та рівні сформованості народної манери співу майбутніх учителів музики. Впроваджено в практику експериментальну методика навчання народного співу майбутніх учителів музики, що орієнтує на позитивне ставлення до опанування народнопісенною культурою України, сприяє формуванню професійних якостей та музичних здібностей особистості майбутніх учителів музики, забезпечує інтеграцію мистецтвознавчо-педагогічних дисциплін та предметів естетичного циклу, інтенсифікацію процесу навчання за допомогою інтерактивних форм і методів.

Ключові слова: вокальна підготовка, майбутній вчитель музики, народна манера співу, методика навчання народного співу.

Лоцман Р. А. Методика обучения народному пению будущих учителей музыки в процессе вокальной подготовки. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 - теория и методика музыкального обучения. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова. – Киев, 2013.

Диссертация посвящена проблеме обучения народному пению будущих учителей музыки в процессе вокальной подготовки. В исследовании определены педагогические условия обучения народному пению, научно обоснована и экспериментально проверена методика обучения народному пению будущих учителей музыки.

Народное пение определено как особый вид вокального искусства, который основан на традиции фольклорного исполнительства и имеет следующие признаки: этническая и национальная самобытность, взаимосвязь с языковым диалектом, специфическая система исполнительских средств и приемов, локально-региональное своеобразие культурно-песенных диалектов, тембровые особенности народных голосов. В исследовании охарактеризовано особенности вокальной подготовки будущих учителей музыки в народной манере пения, заключающиеся в изучении аутентичных образцов украинского фольклора, формировании имитационных умений по воссозданию специфических приемов и средств народного пения; овладении знаниями в области теории и истории народнопесенного исполнительства Украины; формировании аналитического мышления в изучении видовых и жанровых особенностей народнопесенного исполнительства и музыкального фольклора, развитии ладового чувства и импровизационных способностей вокального мастерства.

В диссертации разработана структура обучения народному пению будущих учителей музыки в процессе вокальной подготовки, которая составляется с пяти компонентов: мотивационно-ценностного, когнитивно-фольклористического, эмоционально-волевого, творчески-личностного, вокально-деятельностного, что обеспечило целенаправленность, целостность, эффективность и результативность действий по достижению поставленных целей экспериментальной работы. Теоретически обоснованы критерии сформированности народной манеры пения будущих учителей музыки, а именно: степень сформированности побудительных мотивов к овладению народнопесенной культурой и эстетично-ценностных ориентаций (мотивационно-ценностный компонент), степень теоретической подготовки в области вокального искусства и музыкального фольклора (когнитивно-фольклористический компонент), мера способности к эмоциональному сопереживанию художественных образов и саморегуляции в вокально-исполнительской и педагогической деятельности (эмоционально-волевой компонент), мера творческой направленности личности, творческого мышления и способностей (творчески-личностный компонент), степень овладения вокальными навыками, приемами народного пения и степень готовности к концертно-просветительской деятельности (вокально-деятельностный компонент). Разработанные критерии позволили диагностировать уровни сформированности народной манеры пения будущих учителей музыки – низкий, средний и высокий.

Методика формирования народной манеры пения будущих учителей музыки осуществлялась в три этапа: базовый, углубляющий, закрепляющий. На всех этапах экспериментального исследования были широко использованы следующие методы работы: анкетирование, беседы, тестирование, моделирование импровизационных вариантов исполнения, имитация, воспроизведение диалекта и специфических приемов народной манеры пения, анализ и расшифровка фольклорных образцов региональных певческих стилей Украины, эскизного охвата музыкальных произведений; авторских методов - «создание ситуации «народной жизни» песни», «сценическая интерпретация народной песни», «наглядно-тембровая иллюстрация», «сопоставление аутентичного исполнения и сценической интерпретации народной песни». Реализация поставленных задач осуществлялась с помощью применения специальных форм (практические, экспедиционные, индивидуальные и ансамблевые, концерт-лекция, концерт-презентация) и средств (внедрение вокально-творческих упражнений, использование разножанрового фольклорного репертуара, применение аудио- и видеозаписей народнопесенного исполнительства) обучения народному пению будущих учителей музыки.

Результаты проведенной опытно-экспериментальной работы позволили зафиксировать положительную динамику сформированности народной манеры пения будущих учителей музыки в процессе вокальной подготовки. Внедрена в практику экспериментальная методика обучения народному пению будущих учителей музыки, которая ориентирует на положительное отношение к овладению народнопевческой культурой Украины, способствует формированию профессиональных качеств и музыкальных способностей личности будущих

учителей музыки, обеспечивает интеграцию искусствоведческо-педагогических дисциплин и предметов эстетического цикла.

Ключевые слова: вокальная подготовка, будущий учитель музыки, народная манера пения, методика обучения народному пению.

R.O.Lotsman. Methodology of instructing future music teachers in folk singing in the course of vocal training. – Manuscript.

Dissertation for the degree of candidate of pedagogical sciences, specialty 13.00.02 - Theory and Method of Musical Training. – Drahomanov National Pedagogical University. – Kyiv, 2013.

The dissertation is dedicated to the problem of instructing future music teachers in folk singing in the course of vocal training. The study unfolds the essence, structure and pedagogical conditions of instruction in folk singing, examines scientifically grounded and experimentally verified methodology of instructing future music teachers in folk singing in the course of vocal training.

Folk singing has been defined as a specific kind of vocal art based on folklore performance tradition that has the following characteristics: ethnic and national identity, mutual relationship with language dialect, specific system of means and methods of performance, local and regional individuality of language and singing dialects, tone quality peculiarities of folk singers' voices. The study tackles the peculiarities of future music teachers' vocal training in the folk singing manner lying in studying authentic samples of Ukrainian folklore, formation of imitation skills in reproduction of specific means and methods of folk singing; mastering knowledge in the basic foundations of theory and history of folk singing performance in Ukraine; formation of analytical thinking in work on type and genre peculiarities of performing folk songs and music folklore; development of tonality feeling and improvisation capacities in vocal skills.

Criteria, indicators and levels of formation of future music teachers' folk singing manner have been specified. Experimental methodology of instructing future music teachers in folk singing has been introduced into practice, orienting at positive attitude to mastering Ukraine's folk singing culture, contributing to formation of future music teachers' professional qualities and music capacities, ensuring integration of artistic and pedagogical subjects and aesthetic cycle subjects, intensification of instruction process with the help of interactive forms and methods.

Key words: vocal training, future teacher of music, folk singing manner, methodology of instructing folk singing.